

Počeci uređenja naselja i okoliša u Lici

izlaganje na Sedmom hrvatskom znanstveno-stručnom skupu
o urbanom šumarstvu, Vinkovci 2025.

Mandica Dasović

Hrvatske šume d. o. o., UŠP Gospić

Čovjek od davnina želi stvoriti ugodniji prostor za život pa tako i na području Like. Prve planske intervencije u prostoru koje su zabilježene, a bilo ih je sigurno i prije, sežu u 18. stoljeće u vrijeme postojanja Vojne krajine. Lika je kroz svoju prošlost bila vojno-granično područje što je uvelike definiralo odnos prema okolišu. Zbog toga i prve intervencije u okolišu nazivamo „Vojno krajiške intervencije“, a provodili su ih vojni službenici, koji su većinom bili stranci, u želji poboljšanja životnih uvjeta za stanovništvo kraja u koji bi došli službovati.

Tako 1745. godine u Bunić dolazi, tada major, Ernest Gideon Laudon. On uviđa probleme koje stanovništvu stvaraju živi pijesci na Krbavskom polju koji nošeni vjetrom prekrivaju i uništavaju poljoprivredne kulture. Odlučio je pošumiti te površine hrastom lužnjakom u čemu je i uspio. Sadnice su sadene u jame dubine jedan metar, koje su bile punjene humusom iz obližnjih šuma, a sađeno je 10 000 sadnica po hektaru. Način pošumljavanja propisan je i obavljan po vojničkom ustroju, poput pukovnije u vojničkom pokretu te je rad podijeljen na glavninu, rezervu, pobočnicu i izvidnicu. U čast Laudonu, narod je tu šumu nazvao njegovim imenom. Danas je to posebni rezervat šumske vegetacije „Laudonov gaj“ površine 33 hektara u kojem raste oko 480 stabala hrasta lužnjaka koje je posadio Laudon.

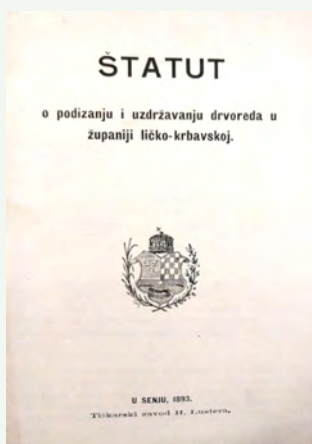
U isto vrijeme, austrijski general Jasik dolazi u Gospić, grad u čijoj se neposrednoj blizini nalazila velika močvara. Kako ta površina nije bila pogodna za korištenje od strane stanovništva Gospića, želio ju je isušiti i privesti nekoj svrsi. Kreće s planskom sadnjom hrasta lužnjaka i kitnjaka, običnog bora i ariša te uspijeva u svojoj namjeri. Danas je to gradska šuma Jasikovac površine 86 ha, znatno oštećena u Domovinskom ratu, ali omiljeno mjesto Gospićana.

GOSPIĆ - Više djevojačka i niža pučka škola

Gospić 1903.
i 2025. godine

Štatut iz 1893. godine

S vremenom su se razvijale svijest i želja za uređenjem životnog prostora, ali i donosili propisi za njegovo očuvanje. Tako 1893. godine Visoka kraljevska zemaljska vlada donosi *Štatut o podizanju i uzdržavanju drvoreda u županiji ličko-krbavskoj*.

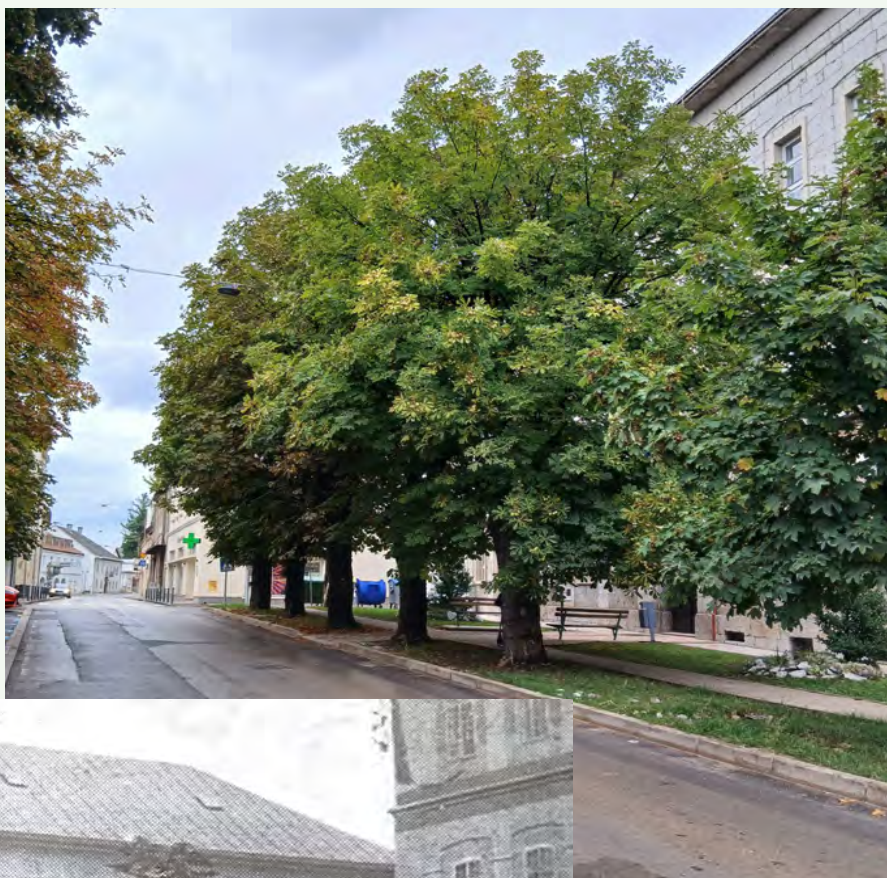
Štatutom se propisuje sljedeće: *Uza sve državne i zemaljske, zatim uz važnije občinske ceste i puteve imadu se podići drvoredi*. Propisuju se i vrste sadnica

te se za podizanje drvoreda koriste dudovi i voćkarice, a u nedostatku te vrste mogu se koristiti sadnice lipe, brijesta, kestena i topole. Koliko je to bio odgovoran posao vidi se iz činjenice da je donesen i *Naputak za podizanje drvoreda u županiji ličko – krbavskoj*, kojim se određuje sadnja sadnica s obje strane ceste, a udaljenost između sadnica bila je 30 metara. Jesu li jame dobro iskopane u veličini 1×1 metar utvrđivao je nadzornik drvoreda koji ih bi pregledavao u pratnji općinskog načelnika. Pregledavane su i sadnice koje su morale biti visoke 2,5 metra i 15 centimetara u opsegu, neoštećenih žila i žilica. Voćkarice koje su se sadile u drvored uzimale su se iz školskih i općinskih vrtova, a ukoliko bi ih nedostajalo, uzimale su se iz šume. Gdje i kad saditi drvored određivala je kraljevska županijska oblast na prijedlog kotarske oblasti.

Budući da nije dovoljno samo posaditi drvored već ga i očuvati, čuvanje

drvoreda obavljaju cestari i posebni pazitelji. Koliko je to bio odgovoran posao može se vidjeti iz navedenog članka Štatuta: *Občinsko poglavarstvo dužno se je brinuti, da se podignuti drvoredi u najboljem redu uzdržavaju i da se zaštite od zlobnog oštećivanja. Stoga će ono staviti u dužnost svim občinskim čuvarima, seoskim starješinama, poljarima i občinskim lugarima da paze na drvorede, te da svako oštećivanje (oštećenje debla, žila, koša, lomljenje i kidanje grana, guljenje kore i itd.) bezodvlačno prijave občinskom poglavarstvu, koje će imati odnosne prijave s mjesta izviditi i proti krivcu strogo postupati po zakonu od 4. siječnja 1873. o poljskom redarstvu*.

Koliko je sadnja drvoreda, a kasnije i njegovo očuvanje bilo bitno za neko područje, vidi se iz činjenice da se osnivala i *Zaklada za uzdržavanje drvoreda*, a sačinjava je godišnji prinos svake duše u županiji, dobrovoljni prinosi občina i pojedinaca. Prinos je bio obavezan za sve žitelje ličko-krbavske županije. Svaka duša imala je obvezu godišnje uplate u zakladu pa i oni koji su privremeno bili odsutni.

Gospić 1900. i 2025. godine

Pazitelji drvoreda morali su postupati po *Naputku za pazitelje drvoreda*. Imali su obvezu nadzirati drvorede i prijavljivati svako oštećenje, po naputku nadzornika obrezati drveće i voditi evidenciju o svakom stablu. Dobivali su nagradu prema uloženom trudu i polučenom uspjehu od kraljevske županijske oblasti na prijedlog nadzornika drvoreda i kraljevske kotarske oblasti.

Ispod drvoreda sadile su se živice, a i način te sadnje bio je propisan. Visina živice uz ceste nije smjela biti veća od jedan metar niti šira od 60 centimetara. Drvoredi i živice štitali su cestu od vremenskih nepogoda, jake kiše, vjetrova, snijega, utjecali na količinu prašine, a u vrijeme velikih snjegova drvored je služio kao putokaz.

Laudonov gaj

Čuvanje i očuvanje posađenih drvoreda bilo je od velike važnosti. Za počinjenu štetu obračunavala se odšteta koja se uplaćivala u Zakladu za uzdržavanje drvoreda. Vrijeme je pokazalo da je novčana kazna bila najsigurniji način očuvanja drvoreda i živica.

Društva za poljepšanje mjesta

Slučajno ili ne, iste 1893. godine u Lici se počinju osnivati „Društva za poljepšanje mjesta“. Na području Like i Podgorja osnovano ih je deset.

Cilj rada novoosnovanih društava bio je uređenje vrtova, privatnih i gradskih, šetališta, parkova te aktivnija turistička promidžba.

Prvo osnovano društvo bilo je „Društvo za poljepšanje Plitvičkih jezera“, utemeljeno 1893. godine sa sjedištem u Zagrebu. Prvi predsjednik bio je Ladislav Pejačević, a nakon njega tu dužnost su obavljali Ivan vitez Trnski, Miroslav grof Kulmer i drugi.

Značajna aktivnost Društva zabilježena je 1914. godine kad je jedan konzorcij iz Beča imao idejni projekt prema kojem bi se na Plitvičkim jezerima sagradila hidrocentrala, ne vodeći računa o katastrofalnim posljedicama za okoliš i čovjeka. Glas protiv te ideje dalo je i „Društvo za poljepšanje Plitvičkih jezera“ koje je zatražilo od Sabora donošenje zakona po kojem će Plitvička jezera zauvijek ostati „Hrvatski narodni perivoj“.

Plitvice početkom 20. stoljeća

Park šuma Jasikovac

Tri godine kasnije, 1896. osniva se „Društvo za poljepšanje Gospića i okolice“. Propagiralo je poljepšanje Gospića sađenjem i njegovanjem nasada, uređenjem privatnog vlasništva, okućnica i vrtova, ali i gradnju građevina u okviru programa poljepšanja.

I u Gospiću se sade drvoredi koji *daju mjestu krasnu vanjštinu i koriste zdravlju pučanstva*. Društvo, koje broji 150 članova, uređuje izletišta Jasikovac, u kojem se organiziraju pučke zabave i sportske aktivnosti građana. Upravo je u Gospiću 22. srpnja 1900. osnovan prvi teniski klub u Hrvatskoj, a u Jasikovcu je izgrađeno prvo tenisko igralište. Društvo postupno prestaje s radom početkom Prvog svjetskog rata.

Osnivaju se društva za poljepšanje mjesta Udbine, Korenice, Jablanca i okolice, Senja i okolice, Karlobaga i okolice te Krasna i okolice. Svojim radom ta su društva napravila veće ili manje pozitivne pomake u uređenju i zaštiti prirodnog okoliša.

Mora se napomenuti da su članovi društava većinom bili državni činovnici i intelektualci koji su kratko boravili u Lici. Zbog toga su Liku zvali „štrafstancija“ jer je predstavljala prostor u koji se ide raditi po kazni, mjesto kroz koje se samo prolazi i ne zadržava

Početkom 20.-tog st. u Jasikovcu se igrao tenis.

Tenis u Gospiću.

Jasikovac 1900. godine

dugo. Bez obzira na kratak boravak u Lici, članovi društava za poljepšanje mjesta ostavili su tragove svog djelovanja.

Početkom Prvog svjetskog rata 1914. godine zabranjuje se rad svih društava osim humanitarnih, pa zamire rad i društava za poljepšanje mjesta.

U Gospiću su se također sadili drvoredi, a jedan takav kes-tenov drvored posađen 1896. godine uz glavu gospićku ulicu i danas uljepšava cijeli prostor. Zbog proširenja prometni-ca većina drvoreda je posječena.

Stanje danas

Sadašnje stanje šuma, parkova i drvoreda zasađenih u 19. i početkom 20. stoljeća nije zadovoljavajuće. Ratovi na ovim prostorima, ali i vrijeme koje prolazi ostavili su traga.

Kako bi se nekad uređeni prostori mogli koristiti, potrebno je osigurati sigurnost posjetitelja. To se može postići ukla-njanjem suhih i oštećenih stabala te sadnjom zamjenskih stabala tamo gdje je to moguće.

Gledano iz današnje perspektive, uređenje i zaštita prirod-nog okoliša u Lici predstavlja veliki izazov jer su i ovdje vid-ljive posljedice klimatskih promjena. Postojanje zakonske regulative te uključivanje svih korisnika prostora od instituci-ja, preko udruga do pojedinaca može polučiti dobre i dugo-trajne rezultate u uređenju i održavanju životnog prostora.

PARK KOLAKOVAC U GOSPIĆU

Gradski gospićki park Kolakovac znatno je oštećen u Domovinskom ratu. Stabla posađena tridesetih godina prošlog stoljeća stradala su od granata i gelera, tako da i ona koja u tim napadima nisu srušena morala su se kasnije ukloniti radi sigurnosti građana. Danas je vidljivo kako u parku nedostaju ta stabala koja su bila svjedoci jednog vremena. Gospićani vole ovaj svoj park, svoju zelenu oazu koju je uredio najpoznatiji gospićki gradonačelnik Josip Kolaković nakon saniranja poplavnog potoka. Njemu u čast park je nazvan Kolakovac. Značajan je njegov rad za razvoj Gospića u kojem je još 1926. godine organizirao funkcioniranje gradske uprave i komunalnih službi. Za svog mandata pokrenuo je mnoge aktivnosti, a neke od njih su sadnja drvoreda, održavanje tri gradska parka, teniskog igrališta, gradskih ulica, a radio je i svakodnevni nadzor čistoće grada. Prepoznao je važnost uređenja gradskih površina i radio na tome da se Gospić transformira iz zaostalog mjesta u moderniji gradić. Zbog svega toga bio je iznimno cijenjen među građanima Gospića.

Park Kolakovac